

Foto de Ramón Escudero

In memoriam

HERMINIO BARREIRO: “A EDUCACIÓN É O CAMIÑO DA LIBERDADE”

En poucas verbas

O pasado 6 de novembro finou, próximo aos 74 anos de idade, o profesor Herminio Barreiro Rodríguez, un dos máis notables profesores da Facultade de Ciencias da Educación da Universidade de Santiago de Compostela, e director de *Sarmiento. Anuario Galego de Historia da Educación*.

A súa vinda á Universidade de Santiago e á Sección de Pedagogía en Outubro de 1976 (fixémolo a un tempo, el dende Madrid, e eu desde Salamanca) significou a chegada dos discursos, dos textos e das orientacións da pedagogía socialista. Con el accedíamos a un notabilísimo coñecemento do marxismo, desde as súas sempre ben dominadas lecturas; desde a comprensión dos textos, que sempre facía gustar ao alumnado das aulas de Historia da Educación. Canda el viña o arrecendo do grupo Brais Pinto, o dos galegos revoltados nos anos sesenta para a democracia na Universidade de Madrid; viñan o *Manifiesto pola Escola Pública* do Colexio de Doutores e Licenciados de Madrid, a loita dos Profesores Non Numerarios, experiencias de vida, ideas, compromisos sociais, políticos e sindicais, lecturas interpretadas;...todo, facendo unha unidade que entregaba de seguido ao alumnado, que así o apreciaba, e aos seus compañeiros.

Herminio Barreiro, Profesor Titular da Universidade de Santiago e dende había seis cursos Profesor Emérito, era o grande coñecedor e estudoso do intelectual e pedagogo republicano Lorenzo Luzuriaga, sobre quen nos deixou estudos cumpridos. A Rousseau, pedra central da nova pedagogía, adicoulle por igual abondosas horas de estudo e lectura, que lle permitiron captar, quizais como ninguén entre nós na actualidade española, algunhas das febras intelectuais máis finas do escritor. Herminio Barreiro foi deixando textos de autor en ben cuidados artigos (*Historia de la Educación, Sarmiento, Revista Galega de Educación, A Trabe de Ouro, Tempos Novos, Galicia Hoxe...*) e en varios e valiosos libros, o último deles, de memorias, *Recordar doe*.

Deixa, pois, unha estela moi notable, como docente e como investigador, tal como sinalaron moitos testemuños ciscados polos medios de comunicación e pola rede. Tiña, ademais, un encanto singular no uso cultivado da palabra. A revolución socialista, a revolución cubana (que el puido ver nalgún dos seus mellores días hai tempo), o Portugal dos cravos,

a loita pola escola pública e democrática, a IIª República sempre, sempre Rousseau, ás veces Platón, e Luzuriaga como gran reformador pedagóxico, estiveron no centro da súa observación e lecturas, mentres cultivaba un laicismo de profundas conviccións, ademais da palabra amable, comasí se puxo de relevo no acto civil de despedida a un amigo, a un camarada, no cemiterio de Sisán (case *cimetière marin*) que o acolle, cabo da súa nai, hai pouco tempo falecida, e do seu pai, quen con 103 anos aínda pode ir cabo del, para levarlle unha flor lene e de mañá e darlle conta de como andan as cousas deste lado.

...e con algún engadido:

Atrás da vinda a Santiago, como docente universitario, quedaban a memoria virxinal dun neno de aldea, fillo de mestres de acentos republicanos e socialistas, que xogaba, contaba e cantaba, como outros, na fermosa lingua; un neno en Meilide, a paisaxe para sempre nos seus ollos, un neno a correr subido sempre nunha bicicleta, e que ás veces tiña que ir ver ao seu pai...na cadea da Parda por republicano, e tratar de entender.... Quedaba o bacharel de Pontevedra, que oíra as fermosas aulas de Filgueira e outros. Quedaba atrás o estudante universitario de Madrid, o estudante de Románicas, antes que de Pedagogía, o estudante que amaba a literatura, máis tamén os estudos sociais... Un dos compoñentes do “rompente” e “agadañado” Brais Pinto (alí deixou escrito páxinas de ouro, en *Recordar doe*). Quedaban as reunións políticas, a primeira militancia comunista, algún paso polas comisarías grises, e a estadía francesa como profesor de español, na compañía de Mercedes, a dona, e dos fillos aínda como pitos. Contóunolo en *Recordar doe*, un fío de memoria que trouxo ata as portas de Compostela. Pedímoslle que continuara, máis dixo que non.

A docencia e o exercicio do ensaio interpretativo, así como as intelixentes e constantes lecturas, singularmente relacionadas coa contemporaneidade, e especificamente co século XX, xunto co diálogo socrático cos estudantes, máis que os “papeis vellos” de arquivo, marcaron a súa traxectoria vital, profesional e intelectual. Materialista dialéctico, irreconciliable teoricamente co positivismo e co funcionalismo. Racionalista crítico, máis non popperiano. Con aprecio polo Dewey máis próximo á reforma social, que non todo Dewey, nin todo o pragmatismo, nin tampouco ningún aprecio, xaora, polo condutismo. Desconfiando do liberalismo burgués, por máis que xeneroso na valoración dos homes e mulleres que promoveron o movemento internacional da Escola Nova. Sempre Marx e Engels, con marcas gramscianas non sempre evidentes. Máis clásico e *harnequiano* (con Chile e o querido Presidente Allende no fondo do corazón) que *francfurtiano*. *Althusseriano*. Algo distanciada da pedagogía crítica e nada dado a hermenéuticas postmodernistas, para ben ou para mal. Cun punto de frecuente acomodación epicúrea ao complexo vivir de cada día, coas súas circunstancias.

A historia, a historiografía? A dos *Annales* case sempre (os da primeira xeración). A historia, a social dos marxistas ingleses, Hobsbawn, sen dúbida, e de Francia, Soboul, os días da *Revolución* que cambiaron para sempre Europa. E a historia cultural, para ben ou para mal, un enredo, un algo de “petis récits”. Cultivador de ideais, pero non idealista, nin

hegeliano, outro modo idealista. Apreciaba a idea estatal de Platón; apreciaba o valor que Platón lle concedía á educación pública, e creo que nada máis apreciaba en Platón. De Aristóteles apreciaba o que aquel tiña de alumno de Platón. De Agostiño (ao Santo nos referimos)...tomaba en conta ás *Confesións* logo retomadas polo seu amado Rousseau. E o querido Comenio: “ensinar todo a todos *in totto*”, a utopía; isto é, tamén o soño dos días felices da zafra, combinada coas campañas da alfabetización, a sementeira dos fillos da Revolución, logo dispersos por Angola, polos ambulatorios de sanidade do escenario bolivariano,... en pugna coas realidades escuras e indesexables que escurecían as mellores esperanzas do socialismo, provocando un chisco de crecente desesperanza. Isto é; falamos dos tempos máis achegados ao presente.

Nunha longa vida de docencia e de diálogo socrático houbo anos e anos...Uns máis felices ca outros, coma sempre nunha longa e fértil vida. A primeira longa década foi moi fermosa: había que oílo, que ben falaba, como manexaba citas, como se aparecía un título de cine, a escena dun filme, Passolini, *L'enfant sauvage* de Truffaut, recordando os esforzos educadores de Itard, o Plan Languewin-Wallon da postguerra europea, co esforzo construtor e creador de *les Compagnons*, Giner, Luzuriaga, a Montessori e na nosa casa María Barbeito, Rodolfo Llopis, a quen foi a entrevistar en Francia para mellor falar da Epopea; os libros da bonaerense Losada, as cartas coa filla de Lorenzo Luzuriaga, as formulacions sólidas contra o revisionismo histórico de cheiro neo-franquista, e sempre a memoria e o tempo presente...polos “garridos” ciscados desde Rusia (a “madre Rusia”) ata México; e Freire, coa causa da educación popular...Era como orballo en terra a modo. Mollaba e sementaba. Era bo e sempre comprensivo, ollos para a esperanza,.. e moi querido. Aínda que logo virían días máis ríspetos para todos, nos que o orballo non atopaba do mesmo xeito terra tan a modo. Con conciencia de mestre, “mestre de mestres (e de mestras)” se lle veu chamando abundantemente nestes días, puxo as columnas da *Voz* nun libro, *Retallos para un tempo distinto* (1992), e continuou a docencia neste País doce/amargo, aínda que a “racionalización universitaria” e o mercado, o neo-liberalismo, as “avaliacións de produtividade científica” (CNEAI) e as “axencias intelixentes e expertas”, foron poñendo paos nas rodas, que cousas!, roubándolle forza de vida ás palabras. Temos falado diso. Da maré trangalleira invadindo, embrutecendo, asolagando, colonizando, facendo apalpar a crueza do tempo, e obrigando a buscar algún refuxio. Ás veces, con mentes de construír cabanas de protección, máis tamén de avance sobre o terreo.

A lectura, por exemplo, e a escrita, coidada sempre. Testemuños: a edición de *La escuela única* de Luzuriaga (2001), o exame do nacional-catolicismo en relación coa educación (1996, 2005), a introdución á *Pedagogía Social* de Luzuriaga (brillante, 1993), a mestría nos comentarios de texto, a educación entre Rousseau e Napoleón (*Sarmiento*, 1997), as orixes da educación pública europea (1990, 1991, 2007), as raíces históricas da educación para a cidadanía (*Sarmiento*, 2008), Luzuriaga e a educación republicana (1984, 1989, e moitos máis), o legado de Rousseau (1994), a introdución á edición galega do *Emilio* (2006), co pan da lingua de Harguindey, e os textos publicados na *Trabe de Ouro* ou en *Historia de la Educación* dende os primeiros anos oitenta sobre os asuntos anteriores, deitados con finura e algunha firmeza, sobre os que coma el non habería outro

que escribira cabo de nós. Hai tamén un Herminio memorialista dos amigos (Valenzuela, Lueiro, Patiño, os Brais Pinto, Ferreiro, ...), ou dos amigos de intelixencia e corazón (Carlos Lerena, José Martí, Voltaire co seu *Cándido*). Un Herminio director de media ducia de teses e doutras tantas tesañas de licenciatura. Un *passer* bibliófilo e cultural ben informado. Cando lle pediron letras en *Tempos Novos*, na *Revista Galega do Ensino*, o na *Revista Galega de Educación* (máis de vinte anos membro de Nova Escola Galega), case sempre acudiu; sempre en *Galicia Hoxe* na compañía de Antón Lopo (hai aí moito “disperso” a reunir). E quedan varios capítulos de libros. E “pezas raras”, todo literatura, como *O solar dos Camoens*. E a dirección, compartida e colexiada, deste *Sarmiento. Anuario Galego de Historia da Educación*.

Os amigos e as amigas fixeron elexía e pranto á morte do amigo: Sergio Vences recordou os “libros malditos” lidos noutrora; Narciso de Gabriel, seu exalumno querido, falou da forza da palabra e da rigorosa preparación das aulas e da xenerosidade do tempo de atención; Pilar Sampedro falou da humanidade do vello profesor; Chiño Barral da súa militancia leal e da súa basta formación: “era quen de debater sobre poesía, teatro, escultura ou filosofía”, que confiaba nas enormes posibilidades da persoa; do “descubridor de lecturas” (Farrington, Kovaliov, Mondolfo) aló polos oitenta, falou Xosé Abilleira; e Manolo Area e Manolo Bragado, a acordar, por igual, naquelas clases de historia da educación. E máis: Loly, Luís, Vicente, Sabela, Anxo, Carme, Uxío...

Pola Residencia paseaba un humanista; de Santiago falamos. Un poeta, por veces, axudado dun perfil menos corrente. Un ilustrado, bo, sabio e prudente, dixo Ferrín, seu *compagnon*, na hora do adeus en Sisán. Unha “boa persoa e entrañable” dixeron os correos electrónicos naqueles días vindos de diversos lugares da pel de touro, coñecedores da noticia; un notable intelectual. Queda un suco, a súa pegada. As congostas de Meilide seguen mantendo os tons verde país de sempre, e aínda que xa non cantan os carros, a lingua é a da patria. Máis, a Residencia está máis apagada sen a presenza do *institucionista* que era Herminio Barreiro. Aínda así, a historia segue e non hai fin (que saibamos). Continuamos.

Antón Costa Rico

Cando está a chegar o Nadal de 2010